

ОСОБЛИВОСТІ КРАЄВОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ ГАЛИЧИНИ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ (АВСТРО-УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ

Карпічков В. О.

ВСТУП

Адміністративний устрій західноукраїнських земель кінця XVIII – початку XX століття досі викликає підвищений інтерес серед вітчизняних науковців, зокрема істориків права. Що не є дивним, адже окреслений період ознаменувався багатьма історичними подіями, які неминуче наклали відбиток на життя західноукраїнських земель і збагатили славетну історію українського народу новим політико-правовим досвідом.

Метою дослідження є комплексний історико-правовий аналіз організації краєвого управління та особливостей адміністративного устрою Галичини у складі Австрійської (а пізніше й Австро-Угорської) імперії на основі систематизації та узагальнення інформації з різних історичних джерел, пам'яток права, історико-правових досліджень українських і зарубіжних вчених.

Окремим питанням дослідження особливостей краєвого управління в Галичині присвячені праці відомих українських вчених В.С. Кульчицького, Р.В. Петріва, М.М. Лозинського, В.К. Осечинського та багатьох інших вітчизняних і зарубіжних істориків права. Не дивлячись на чималу кількість існуючих наукових досліджень, багато наукових праць розкривають питання доволі фрагментарно, лишаючи поза увагою багато важливих питань організації краєвого управління західноукраїнських земель.

Адміністративний устрій Галичини у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії змінювався впродовж всього часу існування держави, що було зумовлено політичними, економічними, міжнародними та іншими чинниками. Тому досліджувати адміністративний устрій Галицького краю варто від моменту приєднання цієї території і до самого розпаду австрійської держави. Весь процес еволюції адміністративного устрою Галичини умовно можна поділити на два досить тривалі історичні періоди – від першого розподілу земель Речі Посполитої до революції 1848 року і

після революції 1848 року, коли Австрія перетворилася на капіталістичну країну, а з 1867 року – у дуалістичну Австро-Угорську монархію та до її розпаду у 1918 році.

1. Адміністративно-територіальний устрій Галичини та органи красвого управління до 1848 року

Колишня територія Галицько-Волинської держави увійшла до складу Австрії ще наприкінці XVIII ст. в результаті розподілу земель Речі Посполитої, що відбувся у 1772 році. Відтак, австрійський уряд з'єднав етнічні українські землі з частиною польських і утворив окремий коронний край з промовистою назвою «Королівство Галичини та Володимирщини з великим князівством Краківським і князівствами Освенцімським і Заторським». Формально до Австрії тоді були приєднані територія Руського воеводства з Замістім, Белзьке, окраїни Подільського та Волинського, південна частина Краківського і Сандомирського, а також окраїни Люблинського воеводств¹.

Політика австрійського уряду мала відвертий колоніальний характер і була спрямована на те, щоб приєднані території стали сировинним придатком до промислових районів великої імперії. Оскільки створення кардинально нової системи краєвого управління в Галичині вимагало багато зусиль, часу і грошей, то на перших етапах там діяла тимчасова військова адміністрація. Попри свою гучну офіційну назву, Королівство Галичини і Лодомерії мало статус типової губернії Австрійської імперії. З 1770 року Галичиною управляв уповноважений адміністратор провінції Й.-Т. де Шондро, а на місцях влада перейшла до командувачів окремими корпусами австрійської армії. Сам же процес адміністративної перебудови краю розтягнувся на століття, вповдовж яких австрійська влада крок за кроком позбавляла українські землі атрибутів їхньої колишньої державності.

Певний час в Галичині на місцях ще продовжували виконувати свої функції деякі польські посадовці. Проте, цісарським декретом від 16 жовтня 1772 року в Галичині були ліквідовані усі попередні органи влади і була ведена загальноприйнята в Австрії централізована система красвого управління (щоправда польська адміністрація на

---

¹ Czynności dzieł z sejmu, który w Królestwach Galicji i Lodomerii na dniu... zgromadził się i trwał do dnia.... Lwów, 1821-1845. 200 s. С. 18.

Галичині була повністю ліквідована лише у 1783 році)². Того ж року в Галичині було проведено низку адміністративно-територіальних реформ, результатом яких став поділ краю на округи (циркули). За імператорським розпорядженням 12 листопада 1773 року у Відні була створена спеціальна Галицька придворна канцелярія, яка безпосередньо підпорядковувалась імператорові та займалась втіленням австрійської політики на приєднаній території. Однак, пізніше Галицька придворна канцелярія була ліквідована, а її справи перейшли до відання Об'єднаної придворної чесько-австрійської канцелярії, яка відала ними до 1848 року.

3 травня 1773 року Галицька придворна канцелярія видала інструкцію, що містила норми щодо адміністративної перебудови краю. Наприкінці 1773 року Королівство Галичини і Лодомерії було поділено на шість циркулів (округів) і 59 дистриктів, кожному з яких був присвоєний власний порядковий номер. Перший циркул – Львівський, включав дистрикти з центрами у Раві, Городку, Жовкві, Бібрці, Золочеві, Бродах, Зборові, Тереховлі, Бережанах. Центрами дистриктів другого – Галицького циркулу були Жидачів, Галич, Монастирська, Будзанів, Долина, Тисмениця, Тлумач, Снятин, Чортків, Надвірна, Уторопи, Делятин, Косів. Резиденція третього – Белзького циркулу містилася у Замості. Центрами дистриктів у ньому були Уланів, Гурай, Замость, Любачів, Грубешів, Ляшчів, Угнів і Витків. Четвертий, Самбірський циркул включав дистриктні міста: Дубечко, Ярослав, Сянок, Ліско, Перемишль, Бісковіце, Дрогобич, Стрий і ще два, назви яких у документах не зазначались. До п'ятого, Велицького циркулу, входили дистриктні міста: Бяла, Мисленіце, Величка, Бохня, Живець, Йорданів, Дембно, Новий Тарг, Новий Сонч. Резиденція шостого – Пльзенського циркулу містилася у Жешові. В цьому окрузі центрами дистриктів були Баранів, Домброва, Жешів, Колбушова, Пжеворськ, Пльзень, Ланьцут, Беч, Дукла та Кросно. Однак, керівники вищезазначених дистриктів не змогли ефективно здійснювати управління ввіреними їм територіями через складний адміністративний поділ краю, що вимагав від посадовців більшого управлінського досвіду, а також чималих коштів на утримання їх апарату³.

---

² *Edicta et mandata universalis Regnis Galiciae et Lodomeriae ... Lemberg, 1772-1804. 900 s* Бальтазар Гакет і Україна: Статті і матеріали / Авт.-упоряд. М.А. Вальо. Львів, 1997. 152 с. С. 132.

³ *Edicta et mandata universalis Regnis Galiciae et Lodomeriae ... Lemberg, 1772-1804. 900 s. С. 130.*

Пізніше, у 1774 році територія Галичини знову була переподілена на 19 округів: Бохнінський, Бережанський, Жовківський, Жешувський, Заліщицький, Замойський, Коломийський, Перемишльський, Золочівський, Ясельський, Сибірський, Саноцький, Сандецький, Стрийський, Мисленицький, Львівський, Тарновський, Тернопільський, Чернівецький⁴. У зв'язку з новим адміністративним поділом краю змінився і штат окружного управління, що налічував від 10 до 12 чиновників і складався зі старости, його заступника, 3-4-х окружних комісарів, практиканта, секретаря, 3-х канцеляристів, нотаря та 2-х кур'єрів. Староста не мав конкретно встановленого терміну служби і призначався та звільнявся з посади за потреби імператором або міністром внутрішніх справ Австрії. Решту місцевих посадовців призначав та звільняв з посади староста. Основне його завдання полягало в придушенні будь-яких проявів незадоволення австрійським пануванням, а в його підпорядкуванні знахоилась жандармерія та окремі військові частини (якщо такі перебували на території округу)⁵. Староста ніс особисту відповідальність за все, що відбувалося на підвладній йому території. Австрійська влада практикувала переведення старост через кілька років служби до іншого округу, що забезпечувало отримання останніми управлінського досвіду. Кожен документ, що надсилався з округу, обов'язково мав бути підписаний старостою⁶.

Загалом повноваження окружних установ можна поділити на п'ять основних груп. До першої групи належали демографічні питання краю. До другої – військові питання, зокрема нагляд за квартируванням і набором до війська, нагляд за діяльністю підлеглих органів у цій сфері, контроль за дисципліною у війську, попередження дезертирства, а також нагляд за поведінкою вояків, які перебували у відпустці. До третьої – економічні питання, такі як регулювання землеробства, торгівлі, промислів, ремесел, сухопутних і водних шляхів сполучення. До четвертої відносились повноваження у сфері фінансів, передусім, що стосувались дій окружної влади щодо розподілу та збору податків, мита, видачі дозволів для виїзду за кордон, тощо. П'ята група охоплювала політичні повноваження,

---

⁴ Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien. Lemberg, 1827-1846. 1032 s. С. 36.

⁵ Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae ... Lemberg, 1772-1804. 900 s. С. 137.

⁶ Czynności dzieł z sejmu, który w Królestwach Galicji i Lodomerii na dniu... zgromadził się i trwał do dnia.... Lwów, 1821-1845. 200 s. С. 50.

зокрема нагляд за церквою та духовенством, публікація нормативних актів імператорського уряду, контроль за дотриманням правопорядку, санітарією, ринками, контроль за освітянськими справами, вирішення конфліктів між селянами і поміщиками, а також пов'язане з цим апеляційне судочинство⁷.

З 1774 по 1849 рік Галичину очолював губернатор, якого призначав та звільняв з посади імператор. Губернатор вважався фактичним управителем краю, а до його компетенції належало відання всіма справами, окрім фінансових. Щотижня він мав подавати уряду детальні звіти про виконану роботу. При губернаторові також діяв інститут радників, однак важливі питання губернатор він міг вирішувати самостійно. На посаду губернатора призначалися виключно австрійці. Першим губернатором Галичини був австрійський дипломат граф А. Перген, який отримав надзвичайні повноваження і розпочав подальшу розбудову краю⁸.

Під керівництвом губернатора діяло губернське правління до складу якого входили: сам губернатор, 2 придворні радники та 17 радників. Галицьке Губернське правління підпорядковувалося безпосередньо Галицькій надвірній канцелярії у Відні, тому перебувало під постійним контролем з боку австрійського уряду. Структурно Губернське бюро спершу складалося з окремих відділів: журналу протоколів, реєстрації актів, експедиції, службових перекладачів, тощо. Пізніше воно складалось із самого губернатора, директора губернського бюро (президента) і придворних радників. Спочатку губернське правління виконувало адміністративно-поліцейські функції. Однак, у 1801 році була видана спеціальна інструкція, згідно з якою Галицьке Губернське правління мало виконувати доручення Галицької придворної канцелярії та складати про це детальні звіти. До відання Галицького Губернського правління належало: контроль за справами церков, дотриманням звичаїв, нагляд за майном і безпекою підданих, управління державним майном, стягнення податків, забезпечення виконання законів та інших правових актів. Питання, що були не врегульовані законом Губернське правління самостійно не вирішувало, а направляло мотивовані висновки до Галицької придворної

---

⁷ Czynności dzieł z sejmu, który w Królestwach Galicji i Lodomerii na dniu... zgromadził się i trwał do dnia.... Lwów, 1821-1845. 200 s. С. 50

⁸ Edicta et mandata universalia Regnis Galicie et Lodomeriae ... Lemberg, 1772-1804. 900 s. С. 331-332.

канцелярії, яка вже представляла їх на розгляд імператорові⁹. Отримавши з Відня будь-яке розпорядження, Губернське правління мало якомога швидше ввести його у дію. Якщо це була норма загальнодержавного характеру, то вона надходила одразу до губернії вже у надрукованому вигляді або ж у формі, готовій до друку у Львові. Норма місцевого характеру, написана від руки, надсилалася до губернії, де її вже друкували німецькою і польською мовами. Якщо надіслана норма стосувалася церковних справ, то губернія пересилала її не округам, а безпосередньо єпископам. Норми, які видавала губернська влада, називалися циркулярами, або окружними листами. Їх підписував губернатор і один із радників¹⁰.

У містах – адміністративних центрах повноваження міського самоврядування обмежували окружні управління, які очолювали старости. До штату окружного управління входило від 10-ти до 15-ти осіб: 5-7 окружних комісарів, протоколіст, бухгалтер, реєстратор, 3 канцеляристи, 6-9 драгунів (посильних на конях). З 1805 року з'являється так звані камеральні управління, що контролювали господарську діяльність у містах. До їх складу входили бургомістри, посесори, касири, контролери та інші посадовці¹¹.

Після приєднання Галичини до Австрії постало питання у створенні там нового станово-представницького органу. Польські сеймики, через які галицька шляхта раніше активно впливала на хід публічних справ, суперечили устрою Австрійської імперії, тому їх було ліквідовано. Після чого, Цісарським патентом від 13 червня 1775 року у Львові був створений Галицький становий сейм. Створення Галицького сейму мало свідчити про використання владою Австрії демократичних методів в управлінні підвладними територіями і привернути на свій бік шляхетську верхівку Галичини. Однак, створений орган діяв радше як дорадчий орган при губернаторові та мав досить незначні повноваження. До складу Сейму входили чотири стани краю: вище духовенство, магнати, лицарі (князі, графи та барони), а також депутати від королівських міст. Після 1788 року Сейм взагалі не скликали. Лише у 1815 році на

---

⁹ Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. / В.С. Кульчицький. Львів, 1966. 68 с. С. 41.

¹⁰ Кульчицький В.С. Кодифікація права на Україні у XVIII ст. / В.С. Кульчицький. Львів, 1958. 30 с. С. 15.

¹¹ Петрів Р.В. Генезис капіталізму у містах Східної Галичини в кінці XVIII – першій половині XIX ст. (1772–1850). / Р.В. Петрів. Івано-Франківськ, 1993. 282 с. С. 165.

конгресі у Відні було підтверджено, що піддані Королівства Галичини і Лодомерії мають обов'язково мати власний станова-представницький орган. У зв'язку з цим імператор Франц І патентом від 14 квітня 1817 року відновив Станову конституцію для Королівства Галичини і Лодомерії, а тим самим і діяльність Галицького сейму¹². Виконавчим органом сейму, згідно з імператорським патентом від 1817 року, став обраний Сеймом Становий (Крайовий) комітет, який мав діяти на постійній основі та складався з 7 членів. Структурно Комітет налічував чотири відділи: у справах шкіл, управління справами, суспільних прибутків і шляхетських метрик. До складу комітету входили по два представники від духовенства, магнатів, лицарів та один – від міщан Львова. Становий комітет також отримав скромний службовий персонал та архів. Імператорський патент від 14 квітня 1817 року більш детально окреслював коло повноважень сейму: виконання вказівок губернської та центральної влади; стягнення і розподіл визначених урядом податків; управління власним фондом; збирання за дозволом губернської влади внесків для потреб краю; призначення станових посадових осіб; затвердження станових звань; провадження шляхетської метрики. Сейм також отримав право делегувати представників до імператора, але лише за попереднім дозволом Придворної канцелярії¹³.

У 1815 році відбулись чергові адміністративно-територіальні перетворення, внаслідок яких територію Галичини було поділена на такі округи: Бохенський, Вадовицький, Жешівський, Новосончський, Сяноцький, Тарнівський, Ясельський, Бережанський, Жовківський, Золочівський, Коло-мийський, Львівський, Перемишльський, Самбірський, Станіславівський, Стрийський, Тернопільський і Чортківський. Територію перших семи округів населяли здебільшого поляки і вона офіційно називалася Західною Галичиною (з центром у Кракові), на території решти округів проживали в основному етнічні українці та називалась вона Східною Галичиною (з центром у Львові). Такий поділ Галицького краю проіснував до середини XIX ст.

---

¹² Петрів Р.В. Генезис капіталізму у містах Східної Галичини в кінці XVIII – першій половині XIX ст. (1772–1850). / Р.В. Петрів. Івано-Франківськ, 1993. 282 с. С. 204.

¹³ Петрів Р.В. Генезис капіталізму у містах Східної Галичини в кінці XVIII – першій половині XIX ст. (1772–1850). / Р.В. Петрів. Івано-Франківськ, 1993. 282 с. С. 215.

2. Зміни в адміністративному устрої Галичини та в системі краєвого управління після 1848 року

Цілком очікувано, що революція 1848 року, також відома в історії як «Весна народів», призвела до тимчасового падіння абсолютизму в Австрії, що спричинило певні зміни й на західноукраїнських землях. Цього ж року у Галичині юридично було ліквідовано кріпацтво та обов'язкові феодалні повинності для селян. Хвиля буржуазно-демократичних перетворень також сприяла реорганізації абсолютистської монархії в конституційну та появи нових органів краєвого управління. Так, у 1849 році в Галичині, замість колишнього губернського правління, було створено намісництво¹⁴.

В той період територія Галичини знову тоді була переподілена на 74 повіти (староства) та на гміни (сільські громади) на чолі з війтами. На чолі кожного коронного краю стояв намісник, який призначався імператором. На відміну від попередніх органів краєвого управління (в яких певною мірою все ще зберігався принцип колегіальності в управлінні) намісник вважався одноосібним управителем краю і був підлеглий імператору та міністру внутрішніх справ Австрії. Він представляв імператора в крайових сеймах і на різноманітних урочистостях, йому належала влада по всіх питаннях, які відносились до компетенції міністерств внутрішніх справ, культури та освіти, землеробства, фінансів і торгівлі. Намісник мав наглядати за пресою, спілками, зборами, готувати списки виборців, оголошувати про результати виборів, призначати чиновників на адміністративні посади, а в його підпорядкуванні знаходилась поліція, крайові та повітові правління і міські управи. Майже всі галицькі намісники були магнатами польського походження та доволі упереджено ставилися до української частини населення краю. Першим намісником Галичини був польський магнат А. Голуховський, а останній – австрійський генерал-полковник К. Гуйн¹⁵.

Крайові установи, які знаходились у віданні намісника, називалися намісництвом і поділялися на департаменти. Діяльність цих органів регулювалася законом від 1853 року (із змінами і доповненнями від 19 травня 1868 року). До компетенції намісництва належало: підтримання поміщицького правоподядку, поліцейський нагляд, питання освіти, релігійних культів, торгівлі, промисловості, сільського господарства та будівництва. До складу Галицького

---

¹⁴ Лозинський М.М. Поділ Галичини / М. Лозинський. Львів, 1913. 15 с. С. 10.

¹⁵ Осечинський В.К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В.К. Осечинський. Львів, 1954. 184 с. С. 126.

намісництва в різні часи входило від 9-ти до 17-ти департаментів. У 1908 році департаменти об'єднали та розділили на 4 відділи, на чолі яких стояли віце-президенти, або радники двору. Перший відділ (1-6 департаменти) вирішував організаційні, поліцейські, общинні та військові питання. Другий (7-10 департаменти) займався санітарними і технічними справами. Третій (11-14 департаменти) вирішував питання релігійних культів і завідував учбовими закладами, науковими установами та товариствами. Четвертий відділ (з 15-17 департаменти) займався питаннями промисловості і крайової культури. Окремо діяв президіальний департамент, який здійснював нагляд за всіма нижчестоящими органами місцевої влади, поліцією та жандармерією, призначав службовців, проводив вибори до рейхсрату, сейму і повітових рад, клопотав перед імператором про надання різного роду допомоги, керував боротьбою зі стихійними лихами, брав участь у вирішенні питань адміністративно-територіального устрою, тощо. У 1912 році кількість департаментів збільшилась до 37¹⁶¹⁷.

Галицькому намісництву підпорядковувались крайова фінансова дирекція, яка була створена у 1850 році та крайова шкільна рада, яку утворили у 1867 році. Обидві ці установи підпорядковувалась наміснику, але фактично управлялась його заступниками¹⁸.

Намісництву також підпорядковувалися усі начальники повітів (старости), які призначалися міністром внутрішніх справ Австрії, але без зазначення конкретного повіту в який вони направлялися, оскільки це питання вирішував сам намісник. Компетенція повітових старост визначалася розпорядженням від 1853 року. Старости були наділені доволі широкими повноваженнями у вирішенні різноманітних господарських і адміністративних питань, а в їх підпорядкуванні знаходилася жандармерія. У разі потреби старости також могли використовувати військові частини, які розташовувались на території повіту. З 1867 року повітовим

---

¹⁶ Осечинський В.К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В.К. Осечинський. Львів, 1954. 184 с. С. 110.

¹⁷ Кульчицький В.С., Бойко І.Й., Мікула О.І., Настасяк І.Ю. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини / Кульчицький В.С. Львів, 2002. 82 с. С. 45.

¹⁸ Петрів Р.В. Генезис капіталізму у містах Східної Галичини в кінці XVIII – першій половині XIX ст. (1772–1850). / Р.В. Петрів. Івано-Франківськ, 1993. 282 с. С. 236.

старостам стали підпорядковуватися повітові фінансові дирекції, створені для стягнення податків з місцевого населення.

Управління ввіреною територією староста здійснював разом з повітовою радою та повітовим комітетом, які виступали вищестоящими інстанціями для всіх громад і поміщиків на території повіту. Повітові ради діяли в деяких повітах на основі закону від 1866 року про повітову репрезентацію та виборчої ординації. Повітова рада обиралась на 6 років і складалася з 26-ти депутатів (переважно польської національності). До повітової ради входили представники від поміщицьких маєтків, промисловців і купців, які сплачували щонайменше 100 крон державного податку, а також представники від міських і сільських громад. До відання повітових рад належали питання переважно господарського характеру: ремонт шляхів сполучення, боротьба з падіжем худоби і з шкідниками, піклування про місцеву торгівлю та промисловість, освіту, здоров'я, тощо. Повітова рада не мала примусової влади і діяла через повітового старосту. Рішення повітових рад у багатьох питаннях вимагати затвердження вищестоящих органів місцевої влади. Основними доходами, якими розпоряджалися повітові ради були додатки до податків.

Виконавчим органом Повітової ради був повітовий виділ, який складався з голови (повітового старости), заступника голови, 6-ти членів і їх заступників. Цілком очевидно, що головами в повітових радах, зазвичай, були польські поміщики. Офіційною мовою повітових рад і їх виділів була польська. Органи повітового самоврядування підлягали суворому контролю зі сторони австрійської влади. До прикладу, повітовий староста міг призупинити виконання будь-яких рішень повітової ради у зв'язку з їх недоцільністю, або ж невідповідністю закону. Намісник також мав право розпуску повітових рад. Щоправда, останні могли оскаржити свій розпуск перед міністерством, однак подача скарги не припиняла виконання рішення про їх розпуск.

Коли, у 1861 році Галичина отримала автономію, задля того, щоб зміцнити імператорську владу, 26 лютого того ж року австрійський уряд видав Крайовий статут і сеймову виборчу ординацію для Королівства Галичини і Лодомерії з великим князівством Краківським. До компетенції Галицької автономії належало управління майном краю, культурні справи, народне та фахове шкільництво, організація громад і повітів, оренда та міліорація ґрунтів, впорядкування ґрунтових книг, будова крайових шляхів і

крайових залізниць, шпиталів, тощо. Згідно зі статутом, законодавчі функції мав виконувати Галицький крайовий сейм, а адміністративні – обраний сеймом крайовий виділ і підпорядковані йому нижчестоячі органи місцевого самоврядування. Законодавча ініціатива належала намісництву, крайовому виділу та членам сейму. Намісництво мало підготовляти та направляти на розгляд до сейму різні законопроекти¹⁹.

Цей період також ознаменувався тим, що населення Галичини отримало право делегувати своїх представників до першого австрійського парламенту. Галичина на той час навіть мала найчисельніше представництво у рейхстазі з поміж усіх інших провінцій монархії – аж 38 депутатів, що свідчило про політичну активність населення краю. Проте, більшість депутатів були польського походження і відстоювали політику ополячення. Порядок роботи Галицького сейму та його компетенція закріплювалась Крайовим статутом 1861 року, а згодом і Тимчасовим регламентом 1865 року. Галицький крайовий сейм був однопалатним і підпорядковувався центральній владі Австрії. Постанови цього органу вимагали обов'язкової санкції імператора, який скликав і закривав сейм, а також в будь-який час міг розпустити його та призначити нові вибори. Сейм здійснював нагляд за повітовими, міськими та сільськими органами, рішення яких досить часто вимагали його затвердження. Щороку сейм схвалював бюджет краю. Однак, бюджетні повноження сейму в основному зводилися до накладання додатків до непосредних державних податків, що були ледь не єдиним джерелом доходів, якими він опікувався і нерідко вони вдвоє перевищували суму основного податку. Для підготовки питань, які виносилися на обговорення та розгляд сейму, з числа депутатів створювалися постійні комісії, яких наприкінці XIX ст. було 12-ть (адміністративна, банкова, бюджетна, гірнична, гмінна, крайового господарства, промислова, петиційна, санітарна, шкільна, шляхова, юридична), а на початку XX ст. були додатково створені ще кілька (дисциплінарна, залізнична, податкова і спільна комісії). Членів комісій налічувалось від 6-ти до 23-х. Головування та голосування на засіданнях сейму проводив крайовий маршалок, або його заступник, які призначалися імператором з-поміж кандидатів, запропонованих намісником. Крайовим маршалком, як правило, був

---

¹⁹ Кульчицький В.С., Бойко І.Й., Мікула О.І., Настасяк І.Ю. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини / Кульчицький В.С. Львів, 2002. 82 с. С. 45.

представник польських магнатів, а його заступником – львівський митрополит. За весь час змінилося 12-ть маршалків²⁰. Намісник та урядові комісари також брали участь у роботі сейму. Окрім господарських і законодавчих питань, сейм формально мав здійснювати контроль за діяльністю намісника. Слід зазначити, що самі вибори до Галицького крайового сейму мали класовий характер і були нерівними для окремих груп населення. Так, усі виборці поділялися на 4 курії, кожна з яких окремо обирала депутатів строком на 6 років. До першої курії належали великі землевласники, які сплачували щонайменше 200 крон податків на рік. До другої курії належала торгово-промислова буржуазія, яка об'єднувала 3 торгово-промислові палати у Львові, Кракові та Бродях. Перша налічувала 48 членів, друга – 38, а третя – 30, які обирали всього лише 3 депутати. До третьої курії входила велика міська буржуазія. Виборчим правом по цій курії користувалися особи, які мали відповідну освіту або ж займали певні посади (службовці, вчителі, адвокати та духовенство). Четверту курію складало сільське населення краю і, на відміну від попередніх трьох курій, які обирали депутатів безпосередньо, четверта курія робила це двоступенево: на 500 виборців обирався один (зазвичай представник шляхти, сільського духовенства або інтелегенції), який вже мав право голосувати за кандидата. До цієї курії входили селяни, які сплачували не менше 8 крон податку. Українська частина населення могла вибирати депутатів тільки до четвертої курії²². Виборчого права були позбавлені міські робітники та сільська біднота. Голосування відбувалось відкрито, що надавало можливості для зловживань шляхом підкупу та терору з боку адміністративного апарату. Депутатів обирали на 6 років. Окрім обраних депутатів, до складу сейму входили ще вірилісти, які не обирались населенням, а входили до законодавчого органу, оскільки займають певну посаду. До таких належали правлячі архієпископи, єпископи трьох католицьких обрядів (4 римо-католики, один вірмено-католик, 3 греко-католики), а також ректори університетів у Львові та Кракові. Президію сейму

---

²⁰ Осечинський В.К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В.К. Осечинський. Львів, 1954. 184 с. С. 155.

²¹ Кульчицький В.С., Бойко І.Й., Мікула О.І., Настасяк І.Ю. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини / Кульчицький В.С. Львів, 2002. 82 с. С. 66.

²² Лозинський М.М. Автономія країв в австрійській конституції / М.М. Лозинський. Львів, 1912. 62 с. С. 48.

(маршала і віцемаршала) призначав імператор на час всієї каденції. Депутати користувалися недоторканістю. Українське представництво у сеймі коливалось від 30 до 49 депутатів. Перед самою Першою світовою війною було змінено виборчу ординацію до сейму і утворено в ньому дві курії – польську та українську, однак початок війни перешкодив реалізації цього. Офіційною мовою сейму була польська, але українські члени сойму все ж таки мали право користуватися українською, як усно так і письмово²³.

Виконавчим органом Галицького краювого сейму і одночасно його мандатною комісією був Крайовий комітет, що складався з маршалка та шести членів, які обиралися самим сеймом з-поміж депутатів строком на 6 років. Для кожного члена Крайового комітету на той самий строк обирався його заступник. Очевидно, що до складу комітету входили переважно поміщики та представники великої польської буржуазії. Члени крайового комітету очолювали 6 департаментів і за допомогою апарату посадовців керували роботою відділів, бюро та комісій. Перший департамент займався питаннями загальних і ошадних кас, другий – справами господарства та промисловості, третій – освітою та релігією, четвертий – будівництвом доріг і мостів, п'ятий – лікарнями, а шостий – фондами для інвалідів війни, а також справами жандармерії. Діяльність Крайового комітету регулювалася Крайовим статутом від 1861 року і прийнятою у 1890 році відповідною інструкцією. Члени Крайового відділу несли відповідальність перед самим Крайовим відділом, а також Крайовим сеймом. Склад Крайового комітету дещо змінився у 1914 році і повинен був складатися з 8 членів. Маршалок призначав собі двох заступників – поляка і українця, а сам не брав участі в голосуванні при вирішенні справ, за винятком тих випадків, коли голоси розподілялися порівну²⁴. В такому разі маршалок мав право призупинити виконання будь-якого рішення комітету під приводом його суперечності закону або загальному благу та передати його на вирішення імператору. Крайовий комітет також мав контролювати діяльність нижчих органів місцевої влади та самоврядування, а також виконувати доручення Крайового сейму і готувати різноманітні законопроекти.

---

²³ Лозинський М.М. Утворення українського коронного краю в Австрії / М.М. Лозинський. Львів, 1915. 75 с. С. 57.

²⁴ Кульчицький В.С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування (1772–1918) // В.С. Кульчицький. Проблеми правознавства. Вип. 19. Київ, 1971. С. 42-50. С. 47.

У 1862 році виходить загальнодержавний закон про місцеве самоврядування, а на його основі, у 1866 році з'являється й галицький крайовий закон про громадян, яким було створено правові основи самоуправління в Галичині. Територія Галичини тоді поділялася на циркули на чолі з окружними старостами. До компетенції старост відносились адміністративні та поліцейські функції, нагляд за торгівлею і промисловістю, призов до війська, тощо. До складу окружного адміністративного апарату входили: старости, 3-4 комісари, 2 кур'єри. На державну службу призначалися здебільшого німецькі та чеські чиновники, а на керівні посади лише ті з них, хто мав досвід роботи в австрійському державному апараті.

У 1867 році абсолютна Австрійська імперія перетворилася на дуалістичну конституційну Австро-Угорську монархію, що зумовило зміни у державній організації, однак в управлінні окремими її адміністративними одиницями суттєвих змін не відбулося. Намісництво в Галичині, майже в незмінному вигляді, проіснувало до самого розпаду імперії Габсбургів, тобто до 1918 року.

14 лютого 1914 року був прийнятий проект нового виборчого законодавства, який мав ввести загальне пряме виборче право і таємне голосування з поділом на 6 курій, однак через початок Першої світової війни він так і не був втілений в життя. Галицький крайовий сейм виконував здебільшого декоративну функцію при наміснику. В національному відношенні депутати галицького сейму були здебільшого поляками. У 1876 року в сеймі було всього 14 українців, у 1910 році – 21, а 1913 році – 31, що не дозволяло українцям впливати на прийняття сеймом рішень²⁵.

Зрозуміло, що впродовж всього часу перебування Галичини у складі Австрійської імперії зміни відбувались не лише на центральному рівні кравого управління, а й на місцевому рівні, зокрема міського і сільського самоврядування. Однак, враховуючи специфічний та складний характер побудови низової влади в Галичині, це буде становити предмет окремого дослідження.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження можна зробити висновок, що система краевого управління Галичиною, як і власне її статус, змінювались впродовж всього часу існування Австрійської держави. Загалом, процес еволюції адміністративного устрою Галичини

---

²⁵ Цьольнер Е. Історія Австрії / Е. Цьольнер. Львів, 2001. 706 с. С. 430.

умовно можна поділити на два досить тривалі історичні періоди – від першого розподілу земель Речі Посполитої до революції 1848 року і після революції 1848 року, коли Австрія перетворилася на капіталістичну країну, а з 1867 року – у дуалістичну Австро-Угорську монархію та до її розпаду у 1918 році. На перших етапах в Галичині діяла тимчасова військова адміністрація, потім – Губернське правління на чолі з губернатором і, зрештою, – Намісництво на чолі з намісником імператора. Пізніше Галичина отримала автономію у складі Австрійської імперії. Однак, процес адміністративної розбудови краю розтягнувся на століття і супроводжувався періодичними адміністративно-територіальними перетвореннями та реорганізацією апарату краєвого управління, що відобразилось не лише на особливостях діяльності органів місцевого управління, але й на житті всього населення Галичини.

АНОТАЦІЯ

Присвячено історико-правовому дослідженню організації краєвого управління та аналізу адміністративного устрою Галичини у складі Австрійської (Австро-Угорської) імперії з кінця XVIII – до початку XX століття.

Встановлено, що система краєвого управління Галичиною та її адміністративний устрій змінювались впродовж всього часу існування Австрійської держави, що було пов'язано із адміністративною розбудовою краю і періодичними адміністративно-територіальними реформами, які проводила австрійська влада. Загалом, процес еволюції адміністративного устрою Галичини умовно можна поділити на два досить тривалі історичні періоди – від першого розподілу земель Речі Посполитої до революції 1848 року і після революції 1848 року, коли Австрія перетворилася на капіталістичну країну, а з 1867 року – у дуалістичну Австро-Угорську монархію та до її розпаду у 1918 році.

Проаналізовано, що на перших етапах в Галичині діяла тимчасова влада та військова адміністрація, потім – Губернське правління на чолі з губернатором і, зрештою, – Намісництво на чолі з намісником імператора, яке проіснувало майже у незмінному вигляді до останніх днів імперії. З часом Галична отримала свій становий сейм і автономію у складі Австрійської імперії. Адміністративна розбудова Галицького краю розтягнулась на століття і супроводжувалась періодичними адміністративно-територіальними перетвореннями та реорганізацією апарату краєвого управління, що відобразилось не

лише на діяльності органів місцевої влади, але й на житті всього населення Галичини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Czynności dzieł z sejmu, który w Królestwach Galicji i Lodomerii na dniu... zgromadził się i trwał do dnia.... Lwów, 1821-1845. 200 s.
2. Edicta et mandata universalia Regnis Galiciae et Lodomeriae ... Lemberg, 1772-1804. 900 s.
3. Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Galizien und Lodomerien. Lemberg, 1827-1846. 1032 s.
4. Кульчицький В.С. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. / В.С. Кульчицький. Львів, 1966. 68 с.
5. Кульчицький В.С. Кодифікація права на Україні у XVIII ст. / В.С. Кульчицький. Львів, 1958. 30 с.
6. Петрів Р.В. Генезис капіталізму у містах Східної Галичини в кінці XVIII – першій половині XIX ст. (1772–1850). / Р.В. Петрів. Івано-Франківськ, 1993. 282 с.
7. Лозинський М.М. Поділ Галичини / М. Лозинський. Львів, 1913. 15 с.
8. Осечинський В.К. Галичина під гнітом Австро-Угорщини в епоху імперіалізму / В.К. Осечинський. Львів, 1954. 184 с.
9. Кульчицький В.С., Бойко І.Й., Мікула О.І., Настасяк І.Ю. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини / Кульчицький В.С. Львів, 2002. 82 с.
10. Лозинський М.М. Автономія країв в австрійській конституції / М.М. Лозинський. Львів, 1912. 62 с.
11. Лозинський М.М. Утворення українського коронного краю в Австрії / М.М. Лозинський. Львів, 1915. 75 с.
12. Кульчицький В.С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування (1772–1918) // В.С. Кульчицький. Проблеми правознавства. Вип. 19. Київ, 1971. С. 42-50.
13. Цольнер Е. Історія Австрії / Е. Цольнер. Львів, 2001. 706 с.

Information about the authors:

Karpichkov Vitaliy Oleksandrovich,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and History of Law and the State of the Institute of Law of Taras Shevchenko Kyiv National University
60, Volodymyrska str., Kyiv, 01033, Ukraine